

Gekke witte onder de zwarten en de blanken

Recensie Algemeen Handelsblad 9.10.1970 door Jaap van Heerden

Ndi We Wale (Hilbert Kuik): Vreemde Eend, Medicijnman in Afrika, Meulenhoff, f 6,90 .

Een boek als dat van de tropenarts Hilbert Kuik illustreert, dat er een interessant terrein verwaarloosd wordt door sociologen en meer nog door sociaal psychologen binnen de ontwikkelingshulp. Daarbij zijn de gedragingen en reacties van de gever vaak boeiender dan die van de ontvanger. Bovendien is er nog een moreel probleem: moeten de ontwikkelingslanden een gelijkwaardige ambiance verwerven in watervergiftiging, luchtverontreiniging, etherreclame en gebrek aan parkeerruimte? Dat is helemaal geen irreëel dilemma, want hoewel je zelden leest dat milieubederf het onvervreemdbaar recht van Ibo's en Chilenen is tref je toch regelmatig beschouwingen aan over de versterking van een arcadische illusie in jungle of barre hoogvlakte. Voorbeelden van de onverbiddelijk voortschommelende koopmanslust zijn er te over: Tahiti en de Indianen en in Suriname om maar eens iets te noemen. Het is dus niet zonder betekenis, te herinneren aan de arrogantie van het Westers uniciteitsbesef, maar wat opvalt is, dat nog nimmer een dwingend moraaltheologisch of ethisch memorandum verscheen, dat ons categorisch verbood elke ontwikkelingshulp te continueren. De zorgen en protesten zijn terloops en ook in het boek van Hilbert Kuik vormen zij zeker niet de leidraad. Het probleem wordt één keer vragenderwijs gesteld: *"Heb je het recht om deze mensen, die niet willen, een twijfelachtige beschaving op te dringen, waarvan de eerste fase ook nog eens onherroepelijk via een totale verpaupering verloopt"* (p. 92.) Dat dergelijke opmerkingen zijdelings zijn en nooit programmatisch, duidt er op dat het geven van ontwikkelingshulp wel als een universele noodzaak ervaren wordt, maar ook dat niet iedereen daarbij gelukkig is met z'n situatie van gever of ontvanger.

Arts in Oeganda

Hilbert Kuik werkte van 1966 tot 1969 als arts in Oeganda. Tijdens zijn verblijf maakte hij aantekeningen over het dagelijks leven van een witte te midden van zwarten en blanken. Het is uit zijn boekje wel duidelijk dat hij zowel binnen de ene als binnen de andere gemeenschap een merkwaardige verschijning geweest moet zijn, juist omdat voor hem situaties pijnlijk, verbijsterend of humoristisch bleken die voor anderen vanzelfsprekend waren. Het boek verscheen in stukjes eerder in Vrij Nederland en Avenue Literair. De ontwikkelingslanden spelen in de voorstellingswereld van de blanke vaak de rol, die overeenkomst vertoont met die van historische maatschappijvormen in de fantasie van de romanticus. Een sterk vereenvoudigde situatie, ontdaan van de gecompliceerdheid van de hedendaagse consumptiemaatschappij, geeft dankbare aanleiding tot speculaties, hoe persoonlijk ingrijpen nog tot drastische veranderingen zou kunnen leiden. Een gesimplificeerd model, negentiende eeuws van romantiek en contemporain van techniek, is vaak een psychische noodzaak om te bewijzen dat men als ongeduldige en getergde buitenstaander nog niet is uitgeteld. Ik kan me dat goed voorstellen en de speculaties van Hilbert Kuik op de heenreis naar Oeganda over zijn komende rol in een ontwikkelingsland zouden gemakkelijk passen in mijn Walter Mitty-achtige dagdromen: *"Toen ik op de boot stapte dacht ik: 'En als ik daar dan een paar maanden in de bush zit en de bevolking heeft een beetje vertrouwen in mij gekregen, weet je wat ik doe? Nou, dan schrijf ik gewoon een briefje aan de ouwe heer Fongers of hij me een paar fietsies wil opsturen. Die ga ik daar dan introduceren...' "* (p. 76.) Maar de fiets was er al lang. In werkelijkheid bleek het verkeersprobleem veel eigenaardiger en niet zo zeer zorgelijk door een tekort aan vervoermiddelen, als wel door de ongelijkheid van

gelijkwaardigheid in de omgang: *"Marianne doet dagelijks inkopen en loopt dan niet over de geasfalteerde rijweg maar over een graspaadje, dat langs het eerder genoemde eucalyptusbos achter ons huis leidt. Dit omdat het paadje een paadje is en er nu eenmaal niets boven een paadje gaat, maar ook omdat je op de rijweg als europeaan geen ogenblik kunt lopen zonder een lift aangeboden te krijgen, meestal van andere Europeanen. Soms uit vriendelijkheid, soms omdat ze het vreselijk vinden een ras- en standgenoot tot het voetvolk gedegradeerd te zien."* (P.34.) Of nog typerender: *"...Bijvoorbeeld de jongen, die op weg is naar zijn duty in het ziekenhuis. Hij komt mij achterop met zijn fiets, stapt af en maakt met een gebaar duidelijk dat ik er op mag zitten. Nu wil ik best weer 's een eindje wegtrappen en het volle leven door mijn haren voelen waaien, dus ik accepteer het rijwiel in de mening dat hij mijn innigste wens bevroed heeft of dat hij enigszins rustig achterop wil zitten. De bedoeling blijkt echter, dat ik op zijn fiets naar mijn huis rij en dat hij het ding daar weer komt halen!"* (p. 103)

Geforceerde gelijkheid

Het gedrag van de witte in een ontwikkelingsland wordt beïnvloed door twee factoren, die vaak aanleiding geven tot gêne, irritatie en verbazing. Enerzijds het besef, dat de omgang op voet van gelijkheid eerder geforceerd dan vanzelfsprekend is. Anderzijds de trieste ervaring dat het Individuele verschil tussen blanken genivelleerd wordt omdat iedere blanke in gelijke mate de exponent is van macht en privilege. Hilbert Kuik geeft voorbeelden van beide gevallen: *"De mensen zijn hier opvallend vriendelijk, maar - helaas - die vriendelijkheid is minder gericht tegen mij dan tegen mijn witte huid... Het is de vriendelijkheid van de zielige nietsbezitter, die berekend heeft dat hij door zich te vernederen een kans van 1 procent maakt bij de allesbezitter een snaartje te raken, dat een belletje aan het rinkelen brengt waarop een sigaretje of een dubbeltje uit hem valt. ...Ik ken eigenlijk niets ontmoedigenders dan dit soort vriendelijkheid; zij sluit elke vorm van communicatie uit".* {p. 101.) Of bij de kruidenier: *"Ik stap binnen en mij wordt direct gevraagd wat er van m'n dienst is. Ik wijs op mijn voorgangers-medemensen en zeg, dat ik zal wachten. De man gaat enigszins schichtig voort eerst de Afrikanen te helpen. Niet alleen de vijf, die er al waren, maar tot mijn grote woede ook de drie die na mij zijn binnengekomen."* {p. 17.)

Bedienden

Het paradoxale van iemand die in de ontwikkelingslanden gaat werken is natuurlijk de tegenstrijdigheid tussen rationeel motief en resultaat. Door je komst wordt een ongelijkheid alleen maar bevestigd, terwijl je die ongelijkheid juist wilde bestrijden alsook de voorrechten waarop je nooit prijs hebt gesteld. Kuik beschrijft de onmogelijkheid geen bedienden te nemen aldus: *"De eerste drie dagen zaten wij nog zonder. We hebben het aantal jongens, meisjes, vrouwen, mannen en grootmoeders, die om een baantje kwamen smeken niet geteld, maar hun aantal belooft de tweehonderd. We voelden ons schandelijk te kort schieten in onze sociale plichten en wij hadden bijna besloten om, behalve een housegirl en een shambaboy, ook nog een aya te nemen en die van acht tot zes met een stelletje poppen in een hoek valt tuin onder een boom te zetten."* (p. 23.) En iets verder: *"Mijn dierbaarste herinnering komt echter van een twaalfjarig schooljongetje, dat wel eens een middag in de tuin kwam werken. Op een dag loop ik samen met hem een eind op. Hij maakt van de gelegenheid gebruik om me te vragen of ik zijn vader wil worden. Er moet wel haast een wolk van bezorgdheid en intense vermoeidheid over mijn gezicht zijn gegleden, want hij verandert zijn vraag direct: 'Sir, can't you give me a job, a real job?' Mijn gezicht klaart kennelijk weer helemaal en enthousiast verzekert hij: 'Sir, if you give me a real job, I will never remember you'."* Maar frustrerender lijkt mij de identificatie met andere blanken van wie je je juist nadrukkelijk wilt distantieren. Het is opvallend hoe Kuik zich zelf steeds beschrijft als witte, terwijl hij in een verbittering

over Zuid-Afrika, ineens van blanken spreekt. *"Geen schuld of schaamte bekruipen mij als ik lees, hoor of zie hoe hemeltergende onrechtvaardigheden door blanken, tegen mensen, die tot een ander ras zouden behoren, begaan worden. Ze ergeren me, maken me soms witheet van woede en vaker moedeloos en het frustreert me dat ze kunnen bestaan en dat ik er zo weinig aan kan doen."* En gelijk heeft hij: verschil moet er zijn tussen blank en wit. Het boekje van Kuik deed mij soms denken aan de Balenkraai van Aad Nuis, herinneringen aan onze laatste koloniale expeditie, omdat beide schrijvers het ongemak van hun voorrechten ten opzichte van zwarten en bruinen beschrijven met understatement en hun frustraties bedreven sublimeren tot weer andere frustraties. Dat is aangename literatuur.

J. VAN HEERDEN Algemeen Handelsblad 9.10.1970